

irányultsága miatt eddig nem volt lehetősége. A játék, az együttlét bensőségebbé válik. A kör, a burok, melyet maga köré von, még inkább az övé lesz. Kialakul a drámai szituáció, azaz a helyzet a helyzetben.

A bábu és a játékos egymás társai, akik számíthatnak egymás jelenlétére, gesztusaira, kisugárzására, kommunikációs képességeire. Különösképpen, ha tesszük ezt akár többen is. Kérdés lehet egy csoportos játéknál, hogy a bábót már a kezdetektől működtessük, szerepeltessük, vagy csak később hozzuk be dramaturgiai fogásként. A komplex, nyitott, akár interaktív, nemcsak bábos játéknál (melynek hál' Istennek virágkorát éljük) bármelyik megoldás lehetséges. Súlyozhatjuk ezáltal a tartalom fontosságát, fordulópontokat hozhatunk létre, irányt adhatunk a történet-szövésnek, -megélésnek, -feldolgozásnak, bensőbbé tehetjük a helyzetet.

Még szerencsésebbek azok a gyerekek, akik olyan csoportba járhatnak, ahol a sarokban egy bábparaván, vagy legalább bábok rendelkezésre állnak. A szerepvállalás nehézségén át tud lendíteni egy báb, amely alkalmas arra, hogy ne személyesen vállaljuk fel a konfliktusban a negatív szerepet, hiszen megteszi ezt helyettünk a báb. Ő tudja átadni az érzéseinket, gondolatainkat, segítve a megnyilvánulást, a kitárulkozást. Nekünk, pedagógusoknak feladatunk, hogy olyan szituációkat teremtsünk, amelyekről tudjuk, hogy a csoportunknak vagy a csoport bármely tagjának erre szüksége van. Irányított játék formájában is kitűzhetőek ezek a célok, hiszen a drámajáték ebben az esetben csoportos játéktevékenység is lehet.

Nem tudnánk olyan tevékenységet kiemelni az óvoda mindennapjaiból, amelyet nem itat át a drámajáték lehetősége. Nagyon szeretjük azokat a mindennapi mozgásfejlesztési foglalkozásokat, amelyeket keretbe foglalva, valami köré építünk fel. Például a *Madarak, fák napjához* kapcsolódva biztos, hogy minden mozgásforma, játék a madarak életének „eljátszására” épít (élelemgyűjtés, fiókanevelés, párkeresés, riasztás, küzdelem a ragadozókkal szemben stb.).

A nemzeti ünnepek is közelebb hozhatók a gyerekeknek a „drámás” mozgásos játékon keresztül.

Egy bizonyos mozgásformának, mint például az egyenes sorban haladásnak, számtalan miértje lehet (a kacsamát követik a fiókái, katonák masíroznak a parancsnok után, a kisvonaat hegyen-völgyön kanyarog stb.).

Egy óvodai ünnepség (pl. karácsony, anyák napja, évzáró stb.) is sokkal érdekesebb egy kisgyermek számára, ha a választott versek, dalok keretbe foglalva, egy közös játékba ágyazva kerülnek bemutatásra. Oldjuk a szerepvállalás vagy szerepeltetés feszültségét, de maga a vers, a dal el tud hangozni! A nem verbális kommunikációs eszközeink használatára (mit hogyan fejezünk ki, mivel mit üzenünk stb.) játékokon keresztül tudjuk megtanítani a gyerekeket.

Az önismeret, a testtudat, a testkép, a figyelem, a felidézés, az átélés fejlesztésének nagyon fontos eszköze a drámajáték.

Éljünk a lehetőségeivel! Erre biztatjuk minden kollégánkat.

Hogyan kell történeteket mesélni?

– bibliai történetek feldolgozása és továbbadása bábjátékkal –

Kustárné Almási Zsuzsanna

„Megkértek egy rabbit, akinek a nagyapja még a Bálsém tanítványa volt, hogy meséljen el egy történetet. – Úgy kell egy történetet elmesélni – mondta, – hogy az segítsen az embereknek. Majd hozzáfűzte: – A nagyapám béna volt. Egyszer arra kérték, beszéljen a tanítójáról. És akkor elmondta, hogyan szokott a szent Bálsém ima közben szökni és táncolni. A nagyapám ott állt és beszélt, és a történet annyira magával ragadta, hogy egyszer csak magának is szökdécselnie és táncolnia kellett, ahogy mestere is tette. És e percben kigyógyult bénaságából, így kell a történeteket elmondani.”

Ez a rövid történet a haszid zsidó mozgalom azon hagyományára utal, amely szerint küldetésnek tekintették és tekintik, hogy szent tanítóikról, a cáddikokról szóló történeteket adjanak tovább generációról generációra, így örözve identitásukat, hitüket, tanításukat.

A szakrális tanítások történetekben való megfogalmazása és továbbadása nem idegen a keresztyénségtől sem. Nem véletlen ez, ugyanis a zsidó-keresztyén gondolkodás lineáris szemléletű, ami azt jelenti, hogy a világ folyását egyetlen történetként értelmezi, amelynek van kezdete és

lesz vége. Ez az úgynevezett üdvtörténet, kozmikus világdramma, vagy ahogyan azt Fabinyi Tibor megállapítja *„Istennek az ember iránti szerelmi története, love-storyja.”*¹

A Biblia ezt a nagy „kerettörténetet” beszéli el úgy, hogy emberi sorsokat, népek, nemzetek történeteit szövi egybe. Jóllehet e szövegek nagy többsége történelmileg is hiteles adatokat, szereplőket említ, mégsem beszélhetünk pusztán kortörténeti dokumentációról vagy tudósításról, sokkal inkább olyan szövegről, amely „nem tükrözi, hanem teremti a valóságot.”² Ez az a vonás, ami Detweiler szerint a szakrális szöveget megkülönbözteti a szekuláristól, ugyanis *„az előbbi általában életet alakító erővel bír – mondja – és önmaga körül közösséget teremtve ezt az erőt nemzedékről-nemzedékre továbbadja.”*³

A vallásos közösségek számára tehát a szakrális szövegeknek identitásképző szerepük van, (világ)értelmező keretként funkcionálnak, ezért továbbadásuk, áthagyományozásuk létkérdés. *„Narrare necesse est”* – *„Muszáj, hogy meséljünk”*, azaz olyan emberi lehetőségéről van szó, amelyről, ha lemondunk, önmagunkról mondunk le.⁴ *„Ezt az értelmező keretet a keresztyén hitben a bibliai történe-*

tek és elbeszélések szimbólumsora alkotja... A keresztény elbeszélés-szövegek alakjai (Gestaltjai) és a templombelső, valamint a liturgia külső szimbólumai, megteremtik, fenn tartják és elmélyítik az észlelési mintázatot. Ez annyit tesz, hogy a hit egyfajta válasz arra, hogy „adás van”.⁵

A mai ember számára ez a „észlelési mintázat” és „világmagyarázó térkép” már leginkább a mitikus időkből felderengő homályos emlék, de semmiképpen sem alapvető „lét-megtapasztalási” mód. Ingo Baldermann megjegyzi, hogy „a felvilágosodás óta ismeri a teológia Lessing „ronda árkat” (garstiger Graben), amely elválasztja a Bibliát a jelenünktől.”⁶

A felvilágosult ember ugyanis kilépett a világnak mint teljességnek észlelési módjából, és a deduktív gondolkodási struktúra helyett az induktív világértelmezés került előtérbe.

Ugyanakkor az ember egzisztenciális tapasztalatai és kérdései a létről és a világról nem változtak. A ma embere is ember, akinek szembe kell néznie a halállal, szenvedéssel, a létfenntartás alapvető szükségleteivel. A Biblia ezekre a kérdésekre ad választ úgy, hogy történetei által újra és újra emlékezteti az embert eredetére, Istennel és embertársával, a teremtett világgal való kapcsolatára, a teremtettségéből fakadó feladatára és sorsának kihívásaira. Ennek az emlékezésre épülő gondolkodásmódnak azonban ellentmond a fejlődésbe vetett hit kultúrája, mely elsősorban a jövőbe tekint. „A szimbolikus-mitikus tudatot a magyarázat igényével jelentkező allegorikus tudat váltotta fel. Az új vezéreszmények, a „történelem”, a „tudomány”, az „igazság” és a „haladás”.⁷ Ez a „haladás-eszmény” az információk átadására és begyűjtésére épül, hiszen minél több információ birtokában van az ember, annál inkább birtokolja a világot. Mára ez az információs kultúra kiteljesedni látszik, amelyben a kereszténység számára kihívást jelent az, hogy a bibliai szövegek továbbadásánál, hagyományozásánál nem egyfajta lexikális tudásanyag átadásáról, információközvetítésről van szó, hanem proklamációról (hangos kiáltásról), felhívásról, Ige-hirdetésről a szó cselekvő, ható jelentését tekintve.

„... az írott szó arra törekszik, hogy mintegy „kiugorjon” a könyvből, ismét szó, azaz hirdetett ige legyen. Az evangélium ezért nem szöveg, hanem hang, ahogyan Luther mondta „viva vox”, az élő hang, amely azért van, hogy kihirdessék, proklamálják.”⁸

Azt kell azonban látnunk, hogy verbális kommunikációnk, hagyományos narratíváink elvesztették erejüket az egyházban. Meg kell találnunk, illetve újra fel kell fedeznünk azokat a csatornákat, amelyeken keresztül ezek az ősi történetek újra feltáruhatnak. A bibliai történeteket életre kell kelteni, azaz úgy kell elmesélni, tanítani, továbbadni, ahogyan azt a haszid történetben olvassuk: „hogy segítsen az embereknek”.

A bábjáték olyan műfaj, amelyben ennek a lehetősége jelen van, hiszen a szakrális formákkal és tartalmakkal mindig is kapcsolatban volt. Bábukat, maszkokat az ember ősidők óta készített a maga, az állatai, istenei képmására, a transzcendenssel való kapcsolatának kifejezésére, a szent történetek elmesélésére, továbbadására.

A bibliai szövegek feldolgozása, dramatizálása komplex folyamat, amelynek során olyan vizuális és verbális (képi és narratív) egységnek, egyfajta „észlelési mintázatnak” kell létrejönnie, amelyben az eredeti szöveg kiteljesedhet,

betöltheti küldetését, azaz a mai ember számára élő és ható „momentummá” válhat.⁹ Először is a saját, szöveghez való viszonyomat kell mérlegre tennem, azaz annak tudatában kell a bibliai szövegeket olvasnom, hogy „nem halott fragmentumokkal van dolgom, hanem élő hagyomány-nal, amelyet nem gyűrhetek magam alá, mert annak velem szemben is igazságigénye van.”¹⁰

Mindeközben nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a megszülető dramatikus szövegnek, illetve az abból fakadó játéknak túl kell mutatni személyes érintettségünkön, és egy magasabb, általánosabb szintre kell emelkednie azért, hogy a játék ne váljon érzélgőssé (ami alapvetően távol áll a bibliai szemlélettől), moralizálóvá, ugyanakkor a néző is hatása alá kerülhessen.

Nyilvánvaló az is, hogy amennyiben bábjátékkal dolgozunk fel egy bibliai történetet, arra nekünk is hatással kell lennünk. A dráma törvényei szerint kell alakítani, formálni, hogy bemutatható legyen.

Ahhoz tehát, hogy egy bibliai szöveg teljes értelme feltáruljon, a „szívvel történő olvasás”, a szöveghez való rácsodálkozás mellett meg kell vizsgálni annak történeti, teológiai szempontjait is, valamint a benne rejlő dramatikus lehetőségeket. A kortörténeti háttér feltárása segíti a jellemeket, karaktereket megformálását, a képi világ kialakítását, de ezáltal a játék nem válhat dokumentációvá, vagy egyszerű illusztrációvá. „A kinyilatkoztatás szövege nem az igazi esemény leírását, hanem az esemény igazi leírását nyújtja.”¹¹

A bibliai szövegekre alapvetően a képi, szimbolikus gondolkodásmód jellemző, amit a bábjáték képes visszatükrözni. A báb ugyanis maga is jel, szimbólum, ami egyszerre hordoz archaikus jelentést és a jelennek szóló üzenetet. Nagyon fontos a feldolgozás folyamatában a képi koncepció kialakítása, a bábkészítés, hiszen – különösen kisgyerekeknek – a kép erőteljesebben rögzül, mint a szöveg. Bibliai történeteknél egyfajta „istenképet” közvetítünk, ami meghatározó lehet a hitfejlődésben. Ebben az esetben felmerülhet az a kérdés, hogy kell-e, szabad-e konkrét formákban gondolkodni, lehet-e ábrázolni a „transzcendenst”, meg lehet-e formálni a „megfoghatatlant”? Évszázadok teológiai vitái rejlenek a kérdések mögött, amelyek kifejtésére e keretek között nincs lehetőség. Annyit azonban szükséges megjegyezni, hogy a teológia szerint „a művészet elválaszthatatlan a teremtéstől, mivel a teremtésből ered és a teremtésre utal vissza”.¹² Ennek értelmében „az ember Isten képmásaként nem csak Teremtőjét hordozza magában, hanem a teremtőiséget is, mely a létezők közül egyedül őt teszi képessé önmaga átlenyegítésére, létállapotának meghaladására, vagy alulmúlására.”¹³ Tehát az embernek megadatott a lehetőség, hogy színeken-formákon-képeken keresztül fejezze ki a benne mélyen gyökerezőt, a látszólag kifejezhetetlent. A tradicionális-szakrális, vagy vallásos művészetben ez azt jelenti, hogy az alkotás soha nem öncélú tevékenység, hanem eszköz az ember kezében.

Ha tehát a bibliai szövegek értelmezésével kapcsolatban megállapítottuk, hogy szükséges egyfajta „aláhajlás”, ugyanez érvényes a képi megjelenítésre is. Egyrészt ugyanis azzal kell szembesülnünk, hogy olyan dolgok ábrázolására vállalkozunk, ami meghaladja az ember tudását, intellektusát, valóságról alkotott fogalmát, tehát egy olyan szimbolikus-képi nyelvezetet hozunk létre, amely

azt tartja szem előtt, „amiket nem látunk, bár láthatnánk”.¹⁴

„A tradicionális művészet érthetősége nem a felismeréskéntől függ, hanem, mint az írás esetében, az olvashatóságtól. A betűket, amelyekkel ezt a művészetet írják, helyesen nevezik szimbólumoknak... A szimbólumok kombinációja ikonográfiát vagy mítoszt alkot. A szimbólumok a művészet univerzális nyelvezetét jelentik.”¹⁵

A transzcendens valóság kifejezésére tehát a szimbolikus, „átlényegült” formák a legalkalmasabbak, amelyek feltörik a „dolgok empirikusan bezárt felszínét és felfedik a mögöttük rejlő mélységet”¹⁶. A szimbólumok az isteni jelenlét misztériumának hordozói, amely egyszerre megmutatkozik és elrejtőzik. Vannak archaikus, ősi jelképek, amelyek által a transzcendens valóságot közvetlenül ki lehet fejezni, illetve a játék során, egy úgynevezett „átmeneti térben, amely sem nem csupán objektív, sem nem csupán szubjektív,”¹⁷ egy-egy tárgy, gesztus, szín, textúra szakrális tartalommal, jelentőséggel ruházódhat fel. Már az Ószövetségben is olvashatunk olyan jelképes cselekedetéről, amikor a próféták mondanivalójukat szimbólumok által, „tárgyjátékkal” fejezték ki (pl. Jeremiás igát vesz a nyakába Jer27,1-22; az eltört cserépedény Jer19,1-14; az övről mondott példázat Jer13,1-11; Ezékiel jelképesen ábrázolja a fogságba menetet, Ez12,1-20 stb.), illetve az Újszövetségben maga Krisztus „mutatja be” az úrvacsora szimbolikus cselekménysorát, amelyben (református felfogás szerint) a kenyér és a bor nem azonos Krisztus testével, hanem annak csak jelei, „képmásai”.

Mielőtt azonban emellett tennék le a voksot, hogy egy bibliai történetet csak és kizárólag absztrakt, elvont szinten lehet megjeleníteni, tisztáznunk kell azt is, hogy a Biblia egyáltalán nem elvont, filozófiai tanrendszert foglal magába, nem akarja „elszellemiesíteni” a valóságot, hanem nagyon is életszerű, konkrét helyzeteket, döntéshelyzeteket, kapcsolattrendszereket tár fel. Kertelés nélkül mutatja be az emberi természetet, a reményt és a reménytelenséget, a szenvedést és az örömet, a hűséget és a hűtlenséget, és az ezekre adott isteni választ. A bibliai szereplők ugyanolyan esendő emberek, mint mi magunk is vagyunk, és ahogyan Auerbach rámutatott, az jellemző rájuk, hogy változnak, mások a történet elején, mint a végén, s nem állandó jellemek, mint Homérosznál az „okos” Odüsszeusz, vagy Vergiliusnál a „kegyes” Aeneas”. A bibliai szereplők lélekben is átfórnak, megfordulnak.¹⁸

Az Újszövetség arról szól, hogy Isten maga is belép ennek a világnak a valóságába, „testté lesz” (Jn 1,14), vállalva az anyagi lét minden következményét. Az Újszövetségi történetekben a „valóságos” ember találkozik a „valóságos” Istennel. A bábokkal elmondott történetek, a figurák, párbeszéd, cselekménysorok konkrétságával éppen ennek a „valódi” találkozásnak az átélését kínálják fel a nézőnek, és azt üzenik, hogy ennek lehetősége mindig adott az ember számára. Sőt, ebből fakad az ember minden morális feladata is: „...Uram, mikor láttunk téged éhezni, hogy enned adtunk volna, vagy szomjazni, hogy innod adtunk volna? Mikor láttunk jövevénynek, hogy befogadtunk

volna, vagy mezeitelennek, hogy felruháztunk volna? Mikor láttunk betegen vagy börtönben, hogy elmentünk volna hozzád? A király így felel majd nekik: Bizony mondom nektek, amikor megtettétek ezeket akár csak eggyel is a legkisebb atyámfiai közül, velem tettétek meg.” (Mt 25,37-40)

„A Bibliában az Isten valóságáról szerzett elsődleges élmény találkozásszerű, s ennek megfelelő kell, hogy legyen az is, amit Istenről mondunk.”¹⁹

Ahhoz tehát, hogy harmonikus egység (vizuális és verbális) jöjjön létre a bibliai történetek bábos megjelenítésében, nem hagyható figyelmen kívül, hogy a szakrális szövegek egyszerre közvetítik a transzcendens, és a köznapis valóságot, egyszerre szimbolikusak és konkrétak, egyszerre örök érvényűek, és egyszerre korhűek. A hívő ember számára ez a két „valóság” nem szétválasztható, ezért fontos az, hogy a játék során egy finom transzparencia jöjjön létre, azaz a konkrét formák betekintést engedjenek a „valóságon túli valóságba”, míg a szimbólumok által a transzcendens egészen „közelivé” válhasson.

A bábjáték a maga képes nyelvén, szimbolikus aktusa által a történetmesélést olyan spirituális szintre emelheti, amelynek során a néző – legyen az gyermek, vagy felnőtt – valóban beavatottá válhat. Ebből az üzenethordozó és üzenetközvetítő jellegéből adódik az, hogy a bábjáték formanyelvén „elmondott” történetek „nemcsak azt teszik lehetővé, hogy valaki Istenre gondoljon, hanem hogy a valódi találkozást is átélje.”²⁰ Ez a drámában a katarzis, a teológiában pedig a megtérés (metanoia).

¹ FABINYI Tibor, Szótörténetek. Hermeneutikai, teológiai és irodalomtudományi tanulmányok, Szerk. Arady-Janka-Judit, Budapest, Luther, 2009, 116.

² Uo., 193

³ Detweiler 1985, 213-230. Idézi Fabinyi, i.m. 182.

⁴ Odo MARQUARD, Az egyetemes történelem és más mesék, Budapest, Atlantisz, 2001, 389.

⁵ Owe WIKSTRÖM, A kifürkészhetetlen ember, Budapest, Animula, 2000, 234.

⁶ Ingo BALDERMANN: A Biblia a tanulás könyve. A Bibliai Didaktika alapjai, Budapest, Kálvin, 2003, 8.

⁷ FABINYI, i.m., 28.

⁸ Uo., 191.

⁹ Uo., 117.

¹⁰ Uo., 177.

¹¹ Jean BOTTERO – Mone – Alain - QUAKIN - Joseph MOINGT, Isten legszebb története. Ki a Biblia Istene? Kairosz, 56.

¹² Amanda K. COMARASWAMY: Keresztény és keleti művészetfilozófia, Budapest, Articus, 2000, 5.

¹³ Uo., 6.

¹⁴ Uo., 12.

¹⁵ Uo. 61.

¹⁶ Hubertus HALBFAS, Religionsunterricht in der Grundschule, Lehrerhandbuch 1., Düsseldorf, Patmos, 1987, 256.

¹⁷ WIKSTRÖM, 76.

¹⁸ FABINYI, i.m., 199.

¹⁹ BALDERMANN, 12.

²⁰ WIKSTRÖM, i.m., 4.